

Foto: Anna Högberg

BERGUM FRITIDSLANTGÅRD
UTVECKLINGSSTUDIE
2019-12-20

INNEHÅLL

BAKGRUND

KONTEXT

PLATSENS FÖRUTSÄTTNINGAR

UTVECKLINGSMÖJLIGHETER

MÖJLIGA SCENARIER

MÖJLIGA NYA AKTÖRER

Foto: Anna Högberg

Foto: Anna Högberg

BAKGRUND

UPPDRAGET

MARELD landskapsarkitekter har på uppdrag av Stadslandet Göteborg tagit fram en utvecklingsstudie för Bergums Fritidslantgård. Studien har Stadslandet Göteborgs projektmål som övergripande riktlinjer.

Utgångspunkten för studien är att fastighetskontoret Göteborg vill hitta en ny form av jordbruksarrenden som långsiktigt kan säkra gårdens framtid på ett hållbart sätt där gårdens olika utvecklingspotentialer tas tillvara. Den sociala grenen som idag är huvudverksamheten på gården kan kompletteras med nya arrendatorer inom områden som odling, djurhållning, pedagogik, naturupplevelser, socialt engagemang, kulturvård och gröna affärsmodeller. Det är önskvärt att den verksamhet som bedrivs på gården idag riktad mot medborgare med funktionsvariationer kan bibehållas med hjälp av den befintliga personalen som har arbetat och utvecklat gården under många år. Viktigt är också att platsen behålls publik och utvecklas som besöksmål både för skolklasser och allmänheten.

Det finns ett stort antal rapporter framtagna om Bergums Fritidslantgård och dess omgivning och dessa rapporter fungerar som bakgrundsinformation till studien. Studien hänvisar till dessa rapporter för en djupare förståelse för platsen och dess lokalisering. Som underlag till studien har även ett antal samtal med berörda intressenter hållits.

GÅRDEN

Bergum Fritidslantgård har under lång tid varit ett viktigt publikt besöksmål i nordöstra Göteborg, för hela staden. Gården ligger vackert belägen i ett böljande jordbrukslandskap med anor från 1100-talet. Här finns en huvudbyggnad med ett välfungerande kök, ekonomibygnader i olika skick, odlingsmark, betesmarker samt ett antal lantdjur, 5 kor, 30 får, 15 hönor, 5 ankor och 2 getter.

På gårdens mark ligger även Gammelgården som fungerar som ett kulturellt hjärta för Angereds landsbygd med årligt återkommande aktiviteter. Anläggningen är central för att utveckla området Bergum- Gunikse som besöksort.

Bergum Fritidslantgård ligger i ett odlingslandskap där odlare genom olika projektformer utvecklar innovativa hållbara sätt att odla.

DAGLIG VERKSAMHET PÅ GÅRDEN

I dagsläget brukas och sköts gården av den dagliga verksamheten på platsen som riktar sig mot medborgare med funktionsvariationer. Verksamheten har idag ett jordbruksarrende och ansvarar för all drift och skötsel av gården med djurhållning, odling, skötsel av byggnader och lokaler samt ansvar för den sociala verksamheten. Skötsel av de extensiva åkrarna hyrs in externt.

Delar av den personal som arbetar på gården har varit med och utvecklat verksamheten sedan 1992. Verksamheten har utvecklats till en viktig mötesplats, ett besöksmål för barn och skolelever, plats för konferenser, personalens utbud av olika program med kultur och naturupplevelser för olika målgrupper samt senast köksodling. Kärnan för verksamheten är att ta hand om djuren, sköta om gården samt köket. Idag är det ca 20 deltagare på gården.

Inriktningen att som daglig verksamhet jobba med djur och odling i en autentisk miljö är unik. Det som framförallt särskiljer verksamhetens innehåll är att deltagarna är delaktiga i arbetet och skötseln på ett sätt som liknar ett riktigt arbete mer än en sysselsättning. Detta är av stort värde för deltagarna. Den dagliga verksamhetens program för besökare skapar även en naturlig kontaktyta mellan deltagarna och besökarna.

KONTEXT

LOKALISERING

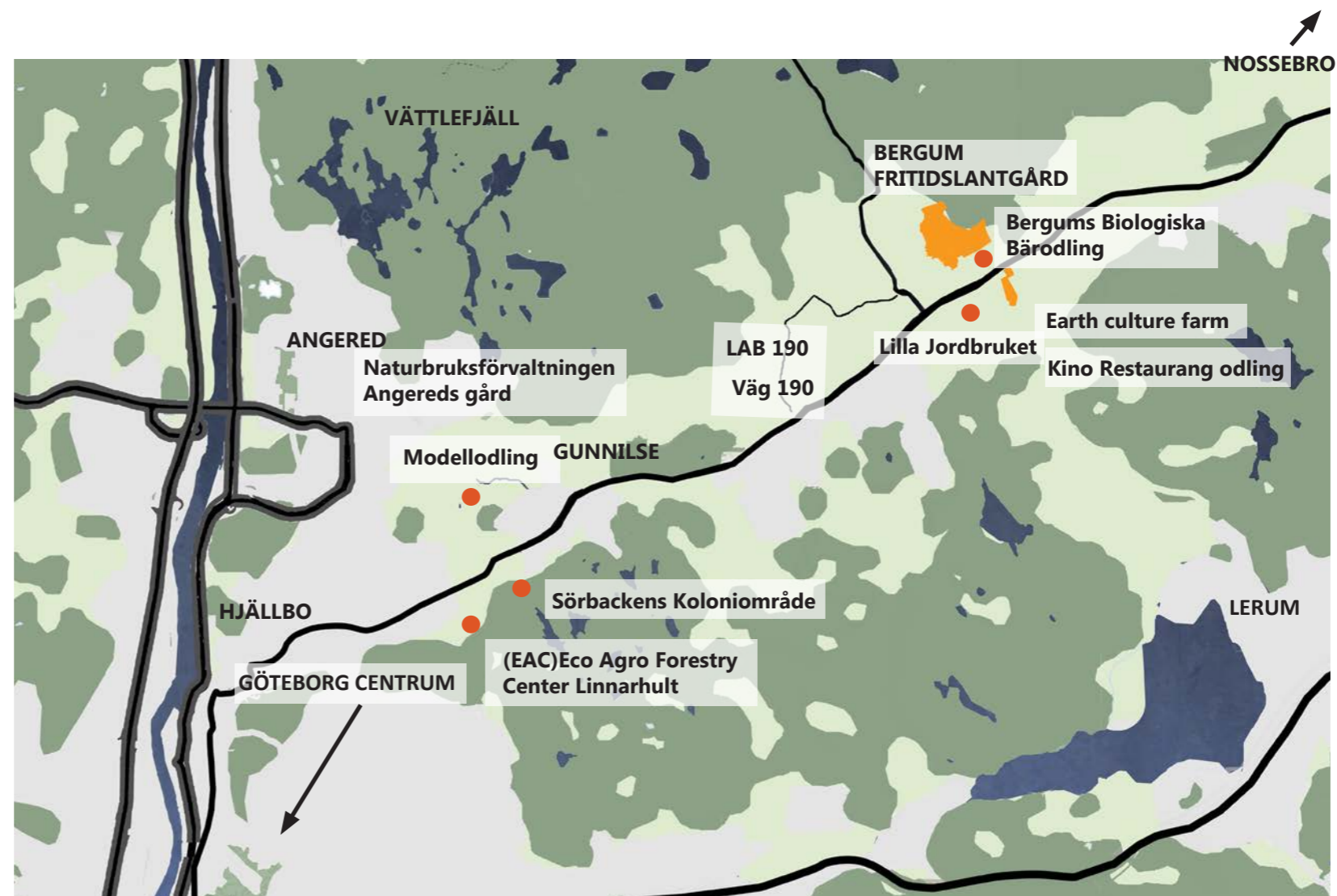
Bergum Fritidslantgård är belägen i utkanten av Göteborg utmed väg 190. Den är lokaliserad i ett kluster med flertalet innovativa odlingsprojekt och beläget inom området för LAB 190 som är en samverkansprocess mellan kommuner och drivs av Västarvet för att utveckla ett modellområde för hållbar utveckling. Fritidslantgårdens lokalisering ger starka incitament att jobba och utveckla odlingen vid Bergum Fritidslantgård och då med starkt fokus på innovativa och hållbara odlingsmetoder.

ODLING

Lokalisering av Bergum Fritidslantgård gör att platsen både har möjlighet att förse Göteborgsområdet och det egna lokalområdet med livsmedel. Det ligger ett flertal mindre frukt och grönsaksproducenter i närområdet som alla stärks av varandras utveckling. Gårdens areal och förutsättningar med ett antal färdiga ekonomibygnader gör den lämplig som utvecklingsgård för innovativ stadsnära odling. Jorden är främst lerjord som lämpar sig väl för en intensiv och högproduktiv hållbar odling.

SOCIAL VERKSAMHET

Bergum Fritidslantgård har stora sociala värden knuten till verksamheten som bygger på och står i relation till kulturjordbruket på platsen. De sociala värdena skapas inom den dagliga verksamheten där människor ges en meningsfull och utvecklande vardag i arbete på gården. Det sociala samspelet med djuren på gården är särskilt viktigt i daglig verksamhets arbete med de funktionshindrade. De skapas också genom pedagogisk skolverksamhet för barn och ungdomar. Som publik plats är Bergum Fritidslantgård också ett viktigt besöksmål för göteborgarna och en viktig mötesplats för lokalsamhället.

SKOLVERKSAMHET

Den skolverksamhet som gården idag bedriver är en värdefull kunskapskälla för barn och ungdomar i Göteborgsområdet. Gårdens läge i zonen mellan stad och landsbygd gör gården till ett tillgängligt utflyktsmål där barnen får uppleva ett kulturlantbruk, lära om jordbrukets historia och dagens matproduktion. Barn och ungdomar i angränsande förorter ges en unik möjlighet att i Bergum njuta av en lantlig miljö samtidigt som de får kunskap under lekfulla former om kulturjordbruk. Denna kunskap bör värdesättas högt i en samtid där vi behöver utveckla nya sätt att producera mat och verka i vårt landskap på ett mer hållbart sätt.

DJUR OCH NATUR

Djurens och naturens betydelse för vår hälsa börjar uppmärksammas allt mer. Det finns många goda exempel från internationell och svensk forskning, som visar att djur och natur fungerar både förebyggande och som en resurs vid behandling av såväl psykisk som fysisk ohälsa. Den Dagliga verksamheten vid Bergum Fritidslantgård har som nisch att arbeta med djur och odling är unik och en del i en utveckling där hälsa ses mer i relation till natur och stärkt av kontakt med djur.

PLATSENS FÖRUTSÄTTNINGAR

Bergum Fritidsgårds mark hyrs ut som ett jordbruksarrende av Göteborgs stad. Arrendet uppgår till 51 ha.

1. Betesmark/ Djurhållning

I norra delen finns fina betesmarker som hålls öppna av betande djur. Andel betesmark inom arrendet är 12 ha. Här finns plats för ett fåtal större djur. I dagsläget 5 kor och 30 får samt 30 lamm.

2. Odlingmarker

Andel åkermark inom arrendet är 23 ha. Dessa sköts i dagsläget delvis av en extern bonde. Marken är till största del lerjord som lämpar sig bäst för högproduktiv odling i mindre skala.

3. Naturmark

Inom arrendet ligger några mindre skogsbekläda naturområden. I nära anslutning till gården finns dock större områden med skog.

4. Gammalgården

De äldre husen och gårdsbildningen samt övriga spår i landskapet som tex alléträd har stort kulturhistoriskt värde och är ett viktigt besöksmål och identitetsskapande element i Bergum. Här finns ett stort renoveringsbehov och ett högt bevarandevärde.

5. Kök

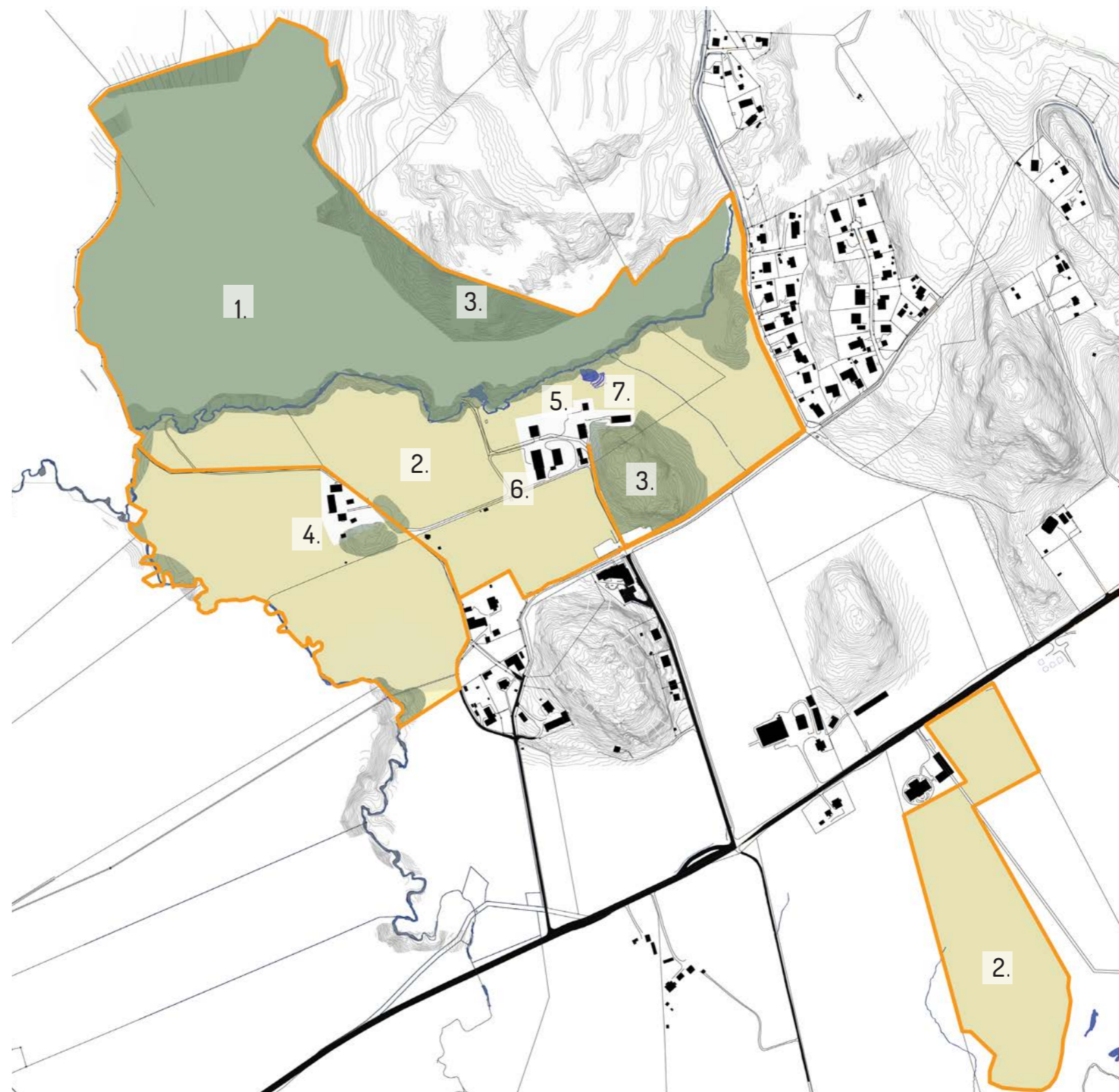
Gården har en mangårdsbyggnad med ett välfungerande och utrustat kök för matlagning och bakning. Idag används detta dagligen inom daglig verksamheten. Kökets används dock ej under kvällar och helger.

6. Ekonomibyggnader

Ett antal ekonomibyggnader i olika skick används idag för djurhållning, som lada och för förvaring av maskiner och dylikt.

7. Övernattning

En lokal med övernattningsmöjligheter finns som ej nyttjas idag. Byggnaden är i dåligt skick. Förutsättningar finns att bygga en ny byggnad alternativt fler mindre på samma plats.

UTVECKLINGSMÖJLIGHETER

1. BETESMARK / DJURHÅLLNING

Här finns möjlighet att ha betesdjur som håller landskapet öppet och bevarar biologisk mångfald. Betet kan fungera som sommarbete samt för vinterhållning för djur på lösdrift. Lösdrift är mindre skötselkrävande samt ger en hög livskvalitet för djuren. En enkel lösdrift måste byggas. Här kan en eller flera aktörer hyra in sig för kortare eller längre betesperioder. Att växla djurart är fördelaktigt för betet. En viktig förutsättning är att daglig verksamhet kan ha fortsatt delaktighet i skötseln av djuren.

2. ODLINGSMARKEN

Odlingsmarken kan hyras ut till ett flertal småskaliga odlare med olika storlekar på odlingsdelarna beroende på behov. Här finns möjlighet att utveckla stadsnära odling för Göteborg och Angered. Förslagsvis kan här testas ett större småskaligt hållbart odlande. Odlingsdelarna kan vara ungefär mellan 0,5-5 ha.

3. NATURMARK

Skogsområdena kan göras i ordning med slingor där besökare kan vandra och besöka ett varierat landskap med jordbruksmark och skog. De kan bli ett enskilt besöksmål eller kopplas ihop med naturstråk och ekoturism i närheten.

4. GAMMELGÅRDEN

Gammelgården har höga kulturhistoriska värden som bör underhållas och bevaras. Här finns ett stort underhållsbehov. Här finns möjlighet för en byggnadsvårdsutbildning att vara delaktiga som hyresgäster eller på annat sätt. Gammelgården kan hyras ut till enskild aktör med bevarandekrav i avtalet. Det är viktigt att gammelgården behålls öppen och tillgänglig för skolverksamhet och allmänheten. Den kan även hyras ut till tillfälliga event så som bröllop, filminspelningar mm.

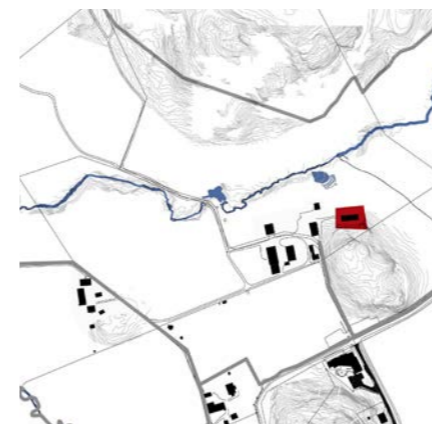
5. KÖK

Köket kan delas och nyttjas av olika verksamheter på plats. En huvudarrendator har övergripande ansvar och hyr ut lokalen till övriga aktörer. Dessa kan vara förädling av grönsaker, kurser, kaféverksamhet på helger och under sommaren. Köket fungerar som tillagningskök för daglig verksamhet vissa tider på vardagar.

6. EKONOMIBYGGNADER

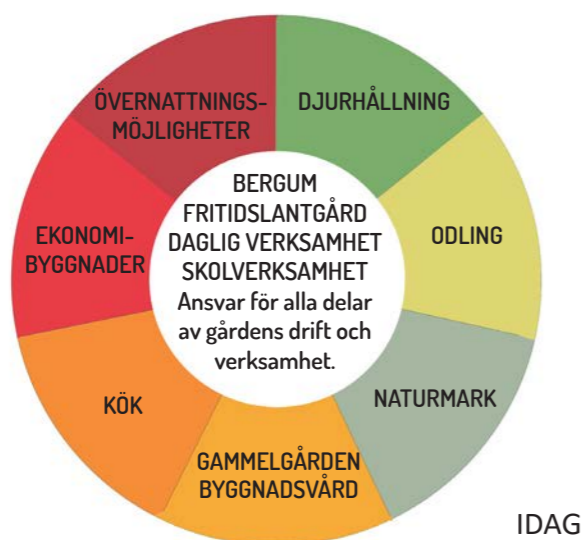
Ekonomibyggnader kan samutnyttjas av olika aktörer där en huvudarrendator hyr ut till olika aktörer. Alternativt ingår vissa av ekonomibyggnaderna i olika arrenden. Byggnaderna kan fungera för odlingsverksamheten, som lager och packutrymme, förvaring av maskiner och redskap, mötesplatser och för djurhållning av mindre djur som får, hönor, getter, ankor, kaniner mm.

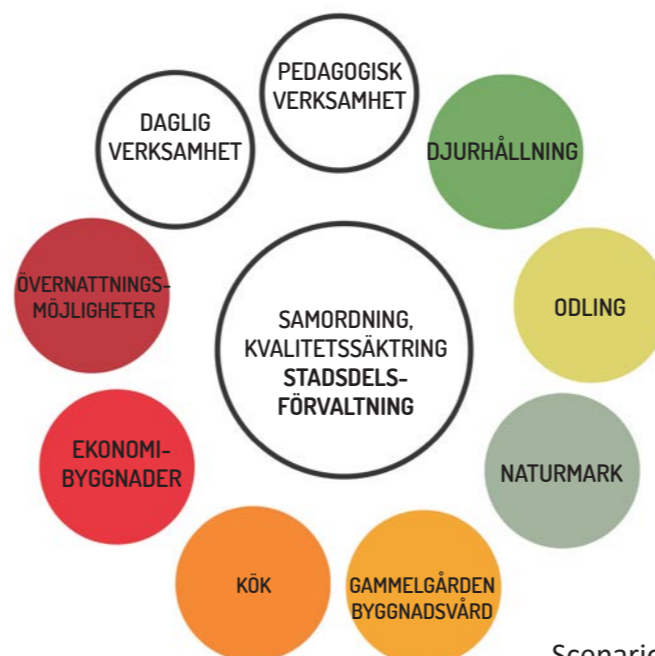
7. ÖVERNATTNINGSMÖJLIGHETER

Övernattningsmöjligheter kan skapas i den redan befintliga byggnaden. Alternativt i en ny byggnad på samma plats eller ett flertal mindre byggnader. Uthyrningsverksamheten kan arrenderas av en fristående aktör med inriktning grön turism eller naturturism.

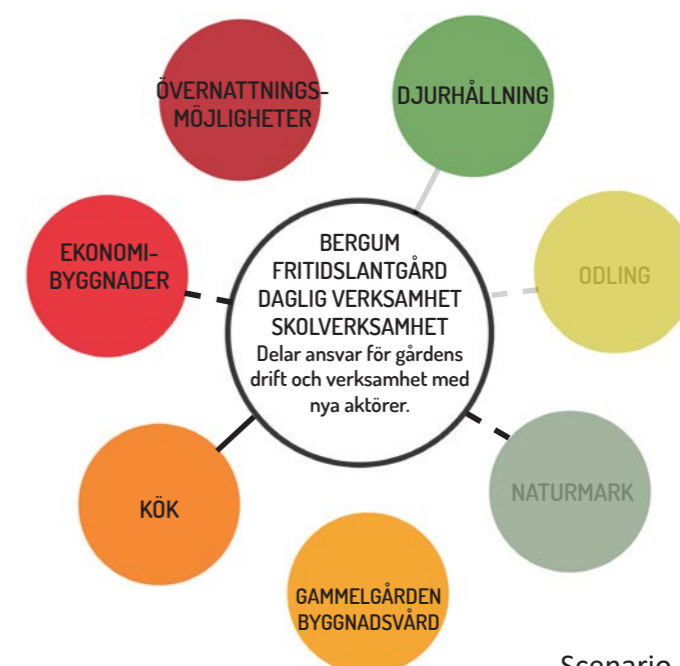
MÖJLIGA SCENARIER

IDAG

Scenario 1.

Scenario 2.

IDAG

Idag har den befintliga dagliga verksamheten ansvar för de flesta delar av gårdens drift och deltagarnas arbetsuppgifter bygger till stor del på arbetet med djuren, gårdssysslor och arbete i köket. De har även ansvar för skolverksamheten som drivs på gården.

MÖJLIGA SCENARIER

I figurerna till höger beskrivs tre olika framtidsscenarioer. Dessa scenarier utgår alla från platsens förutsättningar men visar på hur olika resurser och funktioner kan samordnas. I framtiden kan daglig verksamhet fortsätta att arbeta med djurhållning, köksarbete och pedagogisk verksamhet. I de beskrivna scenarierna kan den befintliga dagliga verksamheten släppa delar av ansvaret på gården till andra aktörer och samtidigt ha kvar en delaktighet i de olika aktiviteterna. Gården blir ekonomiskt hållbar då övriga aktörer betalar en hyra och står för driften av sina områden. Huvudansvar för gården och arrendeformer kan variera i olika framtidsscenarioer. Genom villkor i arrendeavtalet mellan huvudarrendatorn och fastighetskontoret säkras kvalitetsmål och funktioner för gården.

1.

I scenario 1 har stadsdelsförvaltningen huvudansvar på gården och står som huvudarrendator i arrendekontrakt men daglig verksamheten samt skolverksamheten hyrs in så att de ej har huvudansvar för gårdens drift. Andra aktörer arrenderar delar av gården och tar därmed över delar av ansvaret för gården.

2.

I scenario 2 har den befintliga dagliga verksamheten fortfarande huvudansvar på gården och står som huvudarrendator i arrendekontrakt. Gårdens drift kan minska genom att hyra ut/ arrendera ut till övriga aktörer. Förslagsvis åkermarken för odling, gammelgården och hus med övernattningsmöjligheter.

3.

I scenario 3 har en privat aktör eller organisation huvudansvar på gården och står som huvudarrendator i arrendekontrakt och hyr i sin tur ut delar av gården till övriga aktörer. Genom villkor i arrendeavtalet mellan huvudarrendatorn och fastighetskontoret samt övriga underarrendatorer säkras kvalitetsmål och funktioner för gården.

Scenario 3.

MÖJLIGA NYA AKTÖRER

NYA AKTÖRER

Tillsammans med nya aktörer har Bergum Fritidslantgård möjlighet att utvecklas som besöksmål för fler att ta del av. Markerna kan användas av flera i småskaliga hållbara odlingar. Verksamheterna kan bli ekonomiskt hållbara med resursdelning på gården. På vilket sätt verksamheterna kan samarbeta och nyttja platsen bör vidare jobbas fram då intresserade aktörer finns samt innan avtal skrivs med fastighetskontoret.

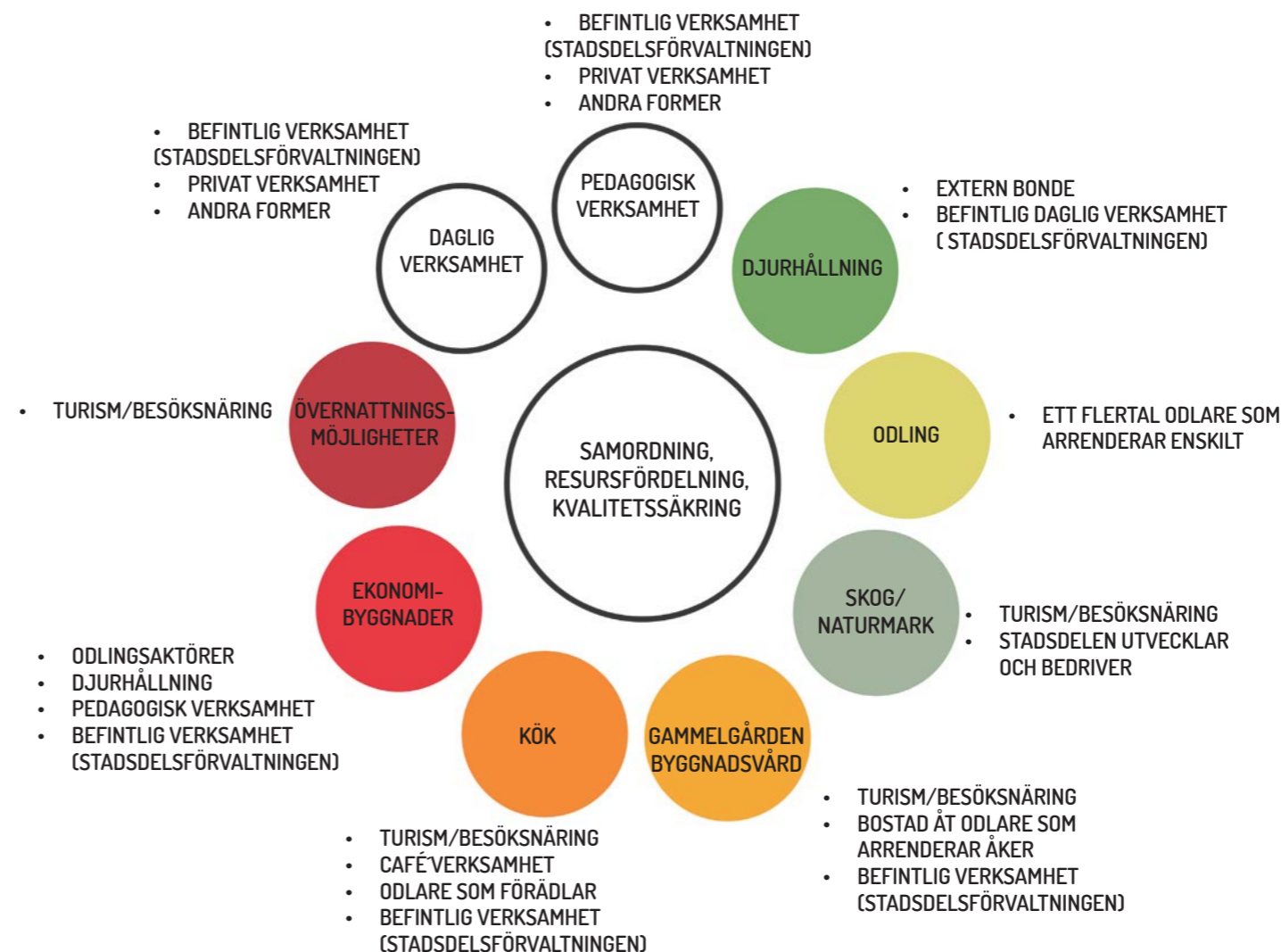
SYNERGIEFFEKTER

Tillsammans med andra verksamheter på Fritidslantgården kan platsen utvecklas så att den blir ännu mer publik. Synergieffekter av att fler aktörer samlas på platsen kan skapas då kunskap binds till platsen så väl som resurser och material att utveckla landskapet. Upplevelsen av platsen kan bli stärkt av mer odling och daglig verksamhet som samverkar och samarbetar med aktiviteter, lokaler och med lokalsamhället. Fritidslantgården som ett NAV i jordbrukslandskapet kan fungera som en katalysator för hållbart företagande och utveckling av bygden.

Genom att Bergum Fritidslantgård tryggas och utvecklas så stärks även andra aktörer i trakten med angränsande verksamheter.

AVTAL

De avtal som skrivs med potentiella nya aktörer på platsen är avgörande för att bevara kvaliteter på platsen och ge möjlighet för befintlig verksamhet att fortsätta sitt arbete och de nya att utvecklas i en önskad riktning. Genom att kommunen står för avtalen och har ansvaret att hitta passande aktörer till platsen kan detta säkerhetsställas. Det är viktigt att alla parter ser att de behöver arbeta tillsammans och samnyttja vissa lokaler och utemiljöer. Utöver detta behöver det vara verksamheter som bjuder in och kan jobba i ett publikt landskap där allmänheten får ta del av landskapet.

SÄKERSTÄLLANDE AV KVALITET

Avgörande för framtida utveckling och bevarande av befintliga värden på Bergums fritidslantgård är att ett styrdokument tas fram. Arbetet med dokumentet skall slå fast vilka värden och möjligheter som skall bevaras, underhållas och utvecklas.

Detta dokument skall säkerställa att inga värden går förlorade och att utvecklingen av gården tar den inriktning som är önskvärd. Styrdokumentet ska ligga till grund för alla arrendeavtal och genom villkor reglera möjlig aktivitet på gården samt skötselnivåer för de olika delarna.

En styrgrupp för Bergum Fritidslantgård med olika kompetenser bör sättas samman för att säkra att gårdens rika förutsättningar bevaras och tas tillvara på ett kvalitativt sätt.

Foto: Anna Högberg

Foto: Anna Högberg